

Stiftelsen Hallwylska museet
Slottsbacken 3
111 30 Stockholm

Byggnadsminnesförklaring av Hallwylska palatset, fastigheten Skravelberget Mindre 11, Östermalm, Stockholms stad

Beslut

Länsstyrelsen i Stockholms län förklarar med stöd av 3 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950), KML, Hallwylska palatset på fastigheten Skravelberget Mindre 11 för byggnadsminne samt fastställer nedan angivna skyddsbestämmelser.

Skyddsbestämmelser

För byggnadsminnet gäller följande skyddsbestämmelser:

1. Byggnaden, inklusive portgång, får inte rivas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ändring får inte göras av byggnadens stomme och ursprunglig rumsindelning.
3. Ändring får inte göras av fast inredning, dekorativ utsmyckning eller tekniska installationer äldre än år 1949.
4. Gården får inte permanent förändras eller bebyggas.
5. Byggnaden, inklusive portgång, ska underhållas såväl exteriört som interiört så att den inte förfaller. Vård och underhåll ska utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhåll ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Beskrivning av ärendet

Hallwylska palatset överlämnades som gåva av makarna Hallwyl till staten år 1920 för att användas som museum. Byggnaden öppnades för allmänheten år 1938. Regeringen fattade år 1949 beslut om att palatset skulle få juridiskt skydd som byggnadsminnesmärke (sedermera statligt byggnadsminne). År 1993 fastställde Regeringen skyddsföreskrifter för palatset.

Riksantikvarieämbetet har i en skrivelse den 8 januari 2015 informerat Länsstyrelsen om återlämnande av Hallwylska palatset från staten till Stiftelsen Hallwylska

Datum
2015-12-01

Beteckning
4321-5111-2015

museet (Stiftelsen). Riksantikvarieämbetet har i skrivelsen vidare angett följande. Stiftelsen har ansett att fastigheten är en del av makarna Hallwyls donation som idag förvaltas av Stiftelsen. Frågan har utretts och beretts i Regeringskansliet. Regeringen delade uppfattningen att fastigheten ska anses vara en del av Hallwylska donationsmedlen. Genom beslut i Sveriges Riksdag den 19 december 2012, på förslag från regeringen (prop 2012/13:1), avstod staten från sina anspråk på äganderätten till fastigheten. Detta innebär att fastigheten aldrig ägts av staten. Det beslut om byggnadsminnesmärke som fattades år 1949 är därmed inte giltigt. Fastigheten kan därför inte heller övergå till att bli byggnadsminne jämlikt 3 kap 7 § KML. Fastigheten kommer efter återlämnandet inte att ha något kulturhistoriskt skydd.

Staten återlämnade fastigheten Skravelberget Mindre 11 till Stiftelsen den 7 januari 2015. Efter återlämnandet kan palatset idag anses stå utan statligt skydd. Bestämmelserna i 3 kap 1 och 7 §§ KML om övergång av statligt byggnadsminne till byggnadsminne enligt kulturmiljölagen bedöms inte som tillämpliga i ärendet. Ett skydd i form av byggnadsminnesförklaring enligt 3 kap § 1 KML är därmed aktuellt för byggnaden. Anläggningens kulturhistoriska värde är oomtvistligt. Länsstyrelsen har fört samråd med Stiftelsen om situationen, vilket föranlett Stiftelsen att initiera ett byggnadsminnesärende hos Länsstyrelsen den 12 februari 2015.

Den 26 juni 2015 remitterade Länsstyrelsen ett förslag med skyddsbestämmelser för byggnadsminnet till Stiftelsen, Stockholms stad och Stockholms stadsmuseum. Stiftelsen och Stockholms stadsmuseum har svarat. Givna kommentarer har inte föranlett några förändringar i sak av betydelsen av skyddsbestämmelserna i förhållande till remissförslaget. Se vidare under rubriken Motiv för beslutet.

Kulturhistorisk beskrivning

Bakgrund

Palatset uppfördes av makarna Wilhelmina och Walther von Hallwyl. Walther tillhörde en tysk-romersk adlig familj, von Hallwyl, och föddes i Bern 1839. Wilhelmina föddes 1844 och tillhörde den tyska familjen Kempe. Familjen Kempes handelsverksamhet inom trävaruexport expanderade kraftigt i Norrland under 1800-talet och man gjorde stora vinster. Efter faderns bortgång 1883 övertogs företagsverksamheten av Wilhelminas man Walther och hennes moder Johanna Kempe. Den bestod då även av gruvdrift och järntillverkning.

Under början av 1890-talet bestämde sig makarna för att uppföra ett eget hus i staden, bland annat för att härbärgera den konstsamling man börjat bygga upp. Man anlät den arkitekt man ansåg vara skickligast i samtiden, Isac Gustaf Cla-son.

Datum
2015-12-01

Beteckning
4321-5111-2015

Byggnaden

Palatset uppfördes mellan åren 1893-98. Det är byggt i tegel på en grund av träpålar, betongplatta och granitmurar. Bjälklagen är av betong i vissa delar av byggnaden och av trä i andra delar av denna. Att betong användes i konstruktionen får anses vara framåtskridande vid tidpunkten. Stora takspann i salongen och i kontoret bärs upp av dragstag som löper i ovanliggande våningars väggar upp till avbärande stålbalkar på vinden. Plåttaket vilar på dels återanvända takstolar från den byggnad som palatset ersatt, dels nytt virke. Clason fick fria händer vad gäller byggnadsstil och inspirerades av den spanska och italienska renässansen vad gäller fasaderna mot gatan. Strikt fasadsymmetri som varit vanligare i tidigare arkitektur ersattes av principer kopplade till balans återspeglade fasadens bakomliggande planlösningar.

Byggnaden kom att omsluta en innergård ursprungligen gräsklädd men ersatt med granitplattor 1925. Äkta material dominerar i fasaden mot Hamngatan, tex rikt dekorationshuggen sandsten från Gävle och Norrtäljegranit, allt kramlat i den bakomliggande tegelmuren. Fasaden kröns av en kraftigt huggen taklist samt en balustrad av Älvdalskvartsit. Ovan portdörren av Kubamahogny är släktens familjevapen hugget i relief i fasadens sandsten. Källaren och nedervåningens fönster är försedda med bronsgaller, vad gäller bottenvåningen rikt ornerade. Byggnaden omger helt gården. För enkelhets skull kan den här ändå beskrivas som olika byggnader men sammanfogade till en. Gårdens fasader kan således indelas i huvudbyggnaden med flyglar sammanbyggda med ekonomibygnaden i norr med fasader mot öster och väster samt fondbyggnaden med torn. Gårdsfasaderna utom fondbyggnaden domineras av puts med högkvalitativa detaljer av Hunnebostrandsgranit. Fondbyggnaden är helt av samma granit. Örnmotivet ovan fontänen är av Handöltäljsten.

Portgången kom att dela byggnadens bottenplan mot gatan i två delar men kom också att utgöra gemensam entré för alla till palatset, såväl för herrskapet och tjänstefolk som för varutransporter och hästekipage. Detta var ovanligt för tiden. I portgången förlades paradentrén till bostadsvåningarna och entrén till kontoret. Tjänstefolksentrén var från gårdsfasaden. Huvud- och kontorsentréerna är representativt utformade med hög konstnärlig nivå. På bottenvåningen förlades även kapprum och olika domestikrum. Längre in på gården skapades bland annat vagnbod (senare ombyggt till garage) och stall. Tjänstebostäder för personalen fanns tidigare på olika platser i fastigheten. De flesta byggdes sedermera om till bland annat utrymmen för konstsamlingarna.

Paradvåningen inreddes i olika historiska stilar enligt det sena 1800-talets stileklekticism. På var sida salongen inreddes herrum eller rökrum på östra sidan och damernas salong eller lilla salongen på västra sidan. Denna herr- och damuppdelning går igen i andra rum tex kök och linnerum i byggnadens västra del och biljard och vapenrum i dess östra del. Matsalen har förskjutits till västra flygeln på paradplanet. Enligt tidens idealplan förlades en vardagssalong mot gården innanför salongen. Ovanför detta förlades det gemensamma sovrummet för ägarparet vilket i sig var ovanligt för tiden.

Datum
2015-12-01

Beteckning
4321-5111-2015

Planlösning och gruppering kring gården har ursprung i franska idéer från 1870-talet. Rummen har formats i en stil som de bäst lämpat sig för med en stramare renässans och klassicism i de representativa rummen gående mot rokokostil i de intimare rummen. Konstnären Julius Kronberg utformade stora delar av de väggfasta målerierna som tex dörröverstycken. Hygientänkande, som har funktionalistiska drag, är påtagligt i domestikrummen som kök, serveringsrum och badrum.

De tekniska installationerna för husets drift var avancerade och helt nymodiga. Värmesystemet till exempel, byggdes som ett centralvärmesystem vilket var ovanligt vid tidpunkten. Det har justerats och moderniserats löpande för att få önskvärd effekt med stor hänsyn till den värdefulla byggnaden och dess interiörer. Kalorifersystemet (varmluftssystem) värmer fortfarande paradvåningen. I huset infördes från start, rinnande vatten och avlopp, badrum med separat dusch och badkar, elbelysning, telefon och hissar. Huset kompletterades sedan löpande under familjens boendetid i palatset med andra nymodigheter som till exempel vattentoalett 1913 och kylskåp 1929.

Motivering till beslutet

Kulturhistorisk värdering

Palatset är i jämförelse med andra samtida palats i landet ett unikt byggnadsdokument. Det är skapat i syfte att åstadkomma en mycket exklusiv modern privat bostad med plats för privata antikvariska samlingar samt ett huvudkontor för familjens företag. Vissa likheter vad gäller prakt och byggnadskvalitet kan ses med Tjolöholms slott i Halland ritat av Lars Israel Wahlman. Slottet uppfördes något senare än Hallwylska palatset, 1898-1904, för den kapitalstarka Göteborgska handelshussläkten Dickson.

Kvaliteten på byggnaden vad gäller uppförande och materialval håller mycket hög samtidsnivå. Det konstnärliga utförandet i kombination med materialvalen, äkta sten eller ädelträ eller andra exklusiva ytskikt, tillsammans med de till synes orörda rummen samt de tekniskt avancerade samtida installationerna sätter byggnaden i en särställning. Byggnaden rymmer dessutom byggnadshistoriskt mycket värdefulla delar från andra namngivna nu rivna byggnader i Stockholm. Det rör sig om bl. a. plafondmålningar, oljemålade väggfält och dörröverstycken till exempel från Gustav III:s rivna operabyggnad.

De tekniska installationerna, bla uppvärmningssystem, vatten- och avlopp, intern-telefonsystem och elinstallationer, framstår som en provkarta på samtida tekniskt kunnande. I princip alla installationer finns bevarade.

Palatset är ett av de sista privatuppförda bostadspalatsen i landet. Byggnaden har bevarad avläsbar fysisk uppdelning mellan herrskap, tjänstefolk och gäster. Det gör den till ett illustrativt exempel på samtidens sociala uppdelning av samhället i stort.

Datum
2015-12-01

Beteckning
4321-5111-2015

Det faktum att hela anläggningen gått från att vara en extremt luxuös privatbostad med utrymmen för antikvariska samlingar och familjeföretagskontor till att doneras till staten och bli museum för allmänheten gör den ovanlig i sig.

Hallwylska palatset kan betraktas som ett av Sveriges förnämsta och mest välbevarade privatpalats från tiden. Att en av landets främsta samtida arkitekter Isac Gustaf Clason, tillika professor i arkitektur vid Tekniska högskolan, fick uppdraget att rita palatset visar på beställarnas målmedvetenhet vad gäller kvalitetskraven.

Syftet med byggnadsminnesförklaringar är att de byggnader och miljöer som är av så stort kulturhistoriskt värde att de upplevs som omistliga för vårt gemensamma kulturarv ska bevaras för framtiden. År 2005 tog Länsstyrelsen fram en byggnadsminnesstrategi för att underlätta urvalet av byggnadsminnen. Valet att byggnadsminnesförklara Hallwylska palatset uppfyller de högt ställda krav som enligt kulturmiljölagen ställs för en byggnadsminnesförklaring. Det sammanfaller även med byggnadsminnesstrategin. Byggnaden ska således förklaras som byggnadsminne.

Grund för skyddsbestämmelser

Stockholms stadsmuseum har anfört att skyddsbestämmelse nr 5 ska förtydligas så att det framgår att denna inte bara gäller exteriör och portgång utan även interiören. Länsstyrelsen hade den innebörden i åtanke då grundförslaget formulerades men har på grund av Stadsmuseets påpekande hört Stiftelsen i efterhand i saken. Stiftelsen menar precis som Länsstyrelsen att det underförstått menas att bestämmelsen ska gälla hela byggnaden, såväl exteriört, interiört som portgången. Länsstyrelsen förtydligar dock innebörden av skyddsbestämmelse 5 med en ny formulering i detta beslut.

Vidare framhåller Stadsmuseet vikten av att motiveringen till byggnadens kulturhistoriska värde även bör omfatta värdet av palatsets tillhörande inventarier. Gällande formuleringar i kulturmiljölagen tillåter inte Länsstyrelsen att fatta beslut om juridiskt skydd för lösa inventarier i ett byggnadsminne, något som enligt lagen dock är möjligt för kyrkoinventarier i en kyrka som omfattas av 4 kap kulturmiljölagen. Länsstyrelsen delar dock Stadsmuseets mening kring den kulturhistoriska värderingen av inventarierna.

Stiftelsen har, förutom en redaktionell kommentar, inte framfört några erinringar angående skyddsbestämmelsernas utformning i sitt remissvar.

Skyddsbestämmelserna säkerställer att byggnaden inte rivs, byggs om eller på annat sätt förändras. Ändring får inte göras av byggnadens stomme och ursprunglig rumsindelning. Ändring får inte heller göras av fast inredning, dekorativ utsmyckning eller tekniska installationer äldre än år 1949. Årtalet har valts då det sammanfaller med införandet för det första juridiska skyddet för fastigheten. Gården får inte permanent förändras eller bebyggas. Det är rimligt att tillfälliga installationer tex för sommarservering, utställningsarrangemang och liknande tillfälligt kan få placeras på gården i syfte att stärka museiverksamheten. Målsättningen

Datum
2015-12-01

Beteckning
4321-5111-2015

ska dock vara att gården huvudsakligen kan visas så som den skapats. Hela byggnaden med portgång ska underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhåll ska utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhåll ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Bestämmelser som beslutet grundas på

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får enligt 3 kap. 1 § KML förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

När en byggnad förklaras för byggnadsminne, ska länsstyrelsen enligt 3 kap. 2 § KML genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras. Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Enligt 3 kap. 3 § KML ska skyddsbestämmelser så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde. Hänsyn ska tas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål.

Information

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap. 14 § KML lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras samt den dokumentation som behövs.

Länsstyrelsen bistår med råd och anvisningar för fastighetens underhåll och vård i linje med skyddsbestämmelserna.

Datum
2015-12-01

Beteckning
4321-5111-2015

Hur man överklagar

Beslutet kan överklagas hos Förvaltningsrätten i Stockholm enligt bilaga.

Detta beslut har fattats av Samhällsbyggnadsdirektör Patrik Åhnberg och 1:e antikvarie Patrick Björklund, föredragande. I den slutliga handläggningen har också länsassessor Gunilla Nordbeck och enhetschef Louise Schlyter deltagit.

Patrik Åhnberg

Patrick Björklund

Bilaga

Besvärshänvisning
Karta över byggnadsminnet

Kopia till

Sbk, Hla
Riksantikvarieämbetet
Stockholms stadsmuseum
Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms stad (med lagakraftsbevis)
VicNatur för registrering i FDS

Bilaga till beslut dnr 4321-5111-2015

Byggnadsminnet Hallwylska palatset, Stockholms stad. Svart linje utgör gräns för byggnadsminnet

